

IZBOR MODELA STRATEGIJSKOG ODVRAĆANJA REPUBLIKE SRBIJE

Božidar Forca¹

Apstrakt

Strategijsko odvracanje podrazumeva načine kojima država (koalicija) izbegava rat, odnosno nastoji da odvrati potencijalnog protivnika od agresivnih namera. Cilj ovog istraživanja jeste analiza modela strategijskog odvracanja za koji se opredeljuje Republika Srbija. Istraživanje ima teorijski i empirijski karakter. U istraživanju su primarno korišćene naučne metode: komparativna; studija slučaja i analiza sadržaja. U opštem, rezultati istraživanja jesu: 1) Osnovni modeli strategijskog odvracanja, istorijski posmatrano, jesu jačanje vojne moći i neutralnost; 2) osnovni načini jačanja vojne moći iskazuju se kroz sopstvenu moć, podrazumevajući i nuklearno oružje i stvaranje vojnih saveza, kad su u pitanju svetske sile i održavanje sa jačim (bandwagoning), kad su u pitanju male i nerazvijene države; 3) nekadašnja stalna neutralnost, u savremenim uslovima transformisana je u vojnu neutralnost i 4) Republika Srbija od sticanja samostalnosti i nezavisnosti 2006. godine primenjuje vojnu neutralnost i jačanje vojne moći, sa zvaničnim stavom da se neće uključivati u vojne saveze, pre svega ne u NATO.

Ključne reči: *Strategijsko odvracanje, vojna moć, vojna neutralnost.*

Uvod

Republika Srbija (u daljem: Srbija) je samostalna i nezavisna država od 2006. godine. Do samostalnosti i nezavisnosti Srbija je došla u toku raspada bivše SFR Jugoslavije. Raspad bivše SFRJ nije završen upravo na prostoru Srbije, jer je na njenom delu – Autonomna pokrajina Kosovo i Metohija (u daljem: KiM) uveden protektorat Ujedinjenih nacija (u daljem: UN). Protektorat UN na KiM uveden je nakon agresije NATO na SR Jugoslaviju, 1999. godine, u čijem se sastavu nalazila Srbija (Vidi: Rezolucija SB UN br.1244, 1999). Od 2008. godine, privremeni organi vlasti na KiM proklamovali su nezavisnu državu Kosovo. Tu nezavisnost priznao je veliki broj država sveta, medju kojima i tri stalne članice Saveta bezbednosti UN (SAD, Ujedinjeno Kraljevstvo i Francuska) i najveći broj država članica Evropske unije (u daljem: EU). Sa druge strane, nezavisnost Kosova nije priznao veliki broj država sveta, medju kojima su i dve stalne članice SB UN (Kina i Rusija) i pet država EU (Španija, Slovačka, Rumunija, Grčka i Kipar). (Forca, 2021).

Novija istorija Srbije (19 i 20, vek) jeste istorija ratova, bilo da je Srbija bila samostalna i nezavisna država (do 1919), bilo da je pripadala raznim državnim entitetima (1919-2006). Od tih ratova posebno se izdvajaju Prvi i Drugi svetski rat, u kojima je Srbija bila

¹ Božidar Forca, dr, Redovni profesor, Univerzitet UNION-Nikola Tesla, Beograd, Fakultet za poslovne studije i pravo, Jurija Gagarina 149a, 11000 Beograd, Republika Srbija, Tel.: +381 60 618 38 27, E-mail: forcabožidar@gmail.com.

na strani zemalja pobednica i rat protiv NATO (1999), koji joj je nametnut silom. U svim tim ratovima potvrđena je Aronova (Raymond Aron) teza: „Ako vi niste zainteresovani za rat, rat je zainteresovan za vas“ (Aron, 2001).

Danas, a pogotovo nakon napada Rusije na Ukrajinu (2022), Srbija se nalazi u vrlo teškoj situaciji. Proces „otimanja“ Kosova i Metohije, koji vode zapadne sile, nastavlja se, a ispoljava se kao: 1) nefunkcionisanje Srbije na KiM, 2) brojne aktivnosti prištinskih vlasti da se Srbi proteraju sa KiM i 3) pritisci na Srbiju da, de facto, prizna aktuelno stanje, odnosno da je Kosovo nezavisno. U takvim uslovima, rat nije nemoguća opcija.

Predmet rada jesu modeli strategijskog odvrćanja za koje se Srbija opredeljuje da izbegne rat, odnosno da odvrati potencijalnog protivnika. Pri tome, preliminarno, u definisanju strategijskog odvrćanja polazi se od odredjenja koje su dali Kofman i saradnici: „Strategijsko odvrćanje jeste skup vojnih i nevojnih mera koje mogu da utiču na donošenje odluka protivnika, a mogu se primeniti u svim oblicima sukoba, od lokalnog, preko regionalnog do globalnog“ (Kofman et al., 2020).

Naučni cilj istraživanja jeste deksripcija poznatih modela strategijskog odvrćanja i njihova primena u praksi posle Drugog svetskog rata, kao i tipologija i objašnjenje modela strategijskog odvrćanja za koje se opredeljuje Srbija. Praktičan cilj jeste preporuka za izbor modela strategijskog odvrćanja Srbije.

Istraživanje je imalo teorijski i empirijski karakter. U teorijskom delu analizirani su odredjenje strategijskog odvrćanjau literaturi i modeli strategijskog odvrćanja u novijoj istoriji – posle Drugog svetskog rata. U empirijskom delu analizirani su modeli strategijskog odvrćanja za koje se deklarativno i suštinski opredeljuju vlasti Srbije, od 2006. godine.

Ovaj rad je nastao u okviru naučnog projekta „Savremeni geopolitički procesi u Evropi sa aspekta bezbednosne analitike i upravljanja krizama“ (broj: ФПДХ/БЕЗ/01241225/2024-2025), koji se realizuje na Fakultetu za poslovne studije i pravo Univerziteta UNION-Nikola Tesla u Beogradu za 2024 i 2025. godinu.

Rezultati teorijskog dela istraživanja

Patrik Morgan (Patrick M. Morgan) kaže da je odvrćanje stara praksa u međunarodnoj politici koja se mnogo promišljala i izučavala, ali da nju i dalje „nije lako razumeti ili objasniti“ (Morgan, 2003). Da odvrćanje datira od davnina, potvrđuju i Žan-Kristofer Romer i Tjeri Vidman (Jean-Christopher Rommer, Thierry Widemann), koji kažu da je odvrćanje „stara barem koliko i postojanje neprijateljstva među ljudima“ (Rommer and Widman, 2013). U literaturi nalazimo dosta prihvatljivu definiciju odvrćanja: „Odvraćanje predstavlja jedan poseban modalitet zabrane. Radi se o strategiji koja ima za cilj da spreči određena dobro identifikovana kretanja protivnika, ne tako što će na njega primeniti fizički pritisak, već tako što će ga, jasno formulisanim pretnjama, dovesti do racionalne konstatacije da je njegov interes da ne krene u zabranjenom pravcu“ (De Montbrial and Klein, 2000).

Kopanja i Ajzenhamer u svom radu analiziraju odvrćanje posle Drugog svetskog rata i ističu da se postavljaju dva ključna pitanja: 1) Odvrćanje koga i 2) Odvrćanje od čega (Kopnaja and Anzehamer, 2022). „Odvraćanje koga“, podrazumeva države i kolaicije, na spoljnom i destruktivne smage na unutrašnjem planu. „Odvraćanje od čega“, podrazumeva širok spektar pretnji koji u savremenim uslovima mogu da ugroze

bezbednost države i građana. Analizirajući brojne strane radove, Kopanja i Ajzenhamer u period posle Drugog svetskog rata daju prikaz strategijskog odvrćanja, kako ga je 2020. godine video Filipidou (Filipidou, 2020) (Slika 1).

Slika 1. Četiri talasa konceptualizacije odvrćanja
 Izvor: Kopanja and Ajzenhamer, 2022

Prvi talas (Slika 1) postavljen je na kraj Drugog svetskog rata i upotrebu atomske bombe od strane SAD. Drugi talas nastaje pedesetih godina prošlog veka i vezuje se za uspon teorije igara u epicentru nuklearnih strategija. Treći talas iz sedamdesetih godina prepoznaje inherentne nesavršenosti odvrćanja i granice njihove primenljivosti. Sa završetkom Hladnog rata i kolapsom ravnoteže snaga, primenljivost klasičnog modela odvrćanja došla je pod intezivno razmatranje. Tako, četvrti talas odražava kontekst asimetričnih pretnji i naglašava nedržavne aktere i ulogu koju nevojna sredstva mogu imati u odvrćanju (Kopanja and Ajzenhamer, 2022).

U teoriji i praksi, vremenom, iskristalisala su se dva oblika strategijskog odvrćanja, imenovana kao „dva lica odvrćanja“: 1) vojna moć i 2) neutralnost.

Vojna moć

Moć je poodavno jedan od ključnih kriterijuma pozicioniranja država u svetu, pre svih svetskih sila. Tako, Džozef Naj (Joseph Nye) piše: „moć u međunarodnim odnosima je sposobnost ostvarivanja željenih ishoda i ukoliko je to potrebno, promene ponašanja drugih da bi se to osvarilo“ (Naj, 2006). S druge strane, priznati neorealista Dzon Miršajmer (John Mearsheimer), kaže: „Ono što je novac u ekonomiji, to je moć u međunarodnim odnosima“ (Mearheimer, 2001). Tako, u međunarodnim odnosima su se iskristalisale tri vrste moći, po modelu: ekonomska + vojna moće = politička moć (Forca, 2021). Kad je u pitanju strategijsko odvrćanje, njegovo „prvo lice“ – vojna moć, u teoriji se primarno iskazuje kao: 1) nuklearno odvrćanje i 2) odvrćanje kroz stvaranje vojnih saveza.

Nuklearno odvrćanje, praktično, počinje upotrebom prvih atomskih bombi od strane SAD u Drugom svetskom ratu, na japanske gradove Hirošima i Nagasaki, avgusta meseca 1945. godine. Od tada, a posebno tokom Hladnog rata, nastala je „trka u naoružavanju“, primarno između SAD i tadašnjeg Sovjetskog saveza. Pokazatelji o nuklearnoj snazi SAD i SSSR na kraju Hladnog rata to potvrđuju. Naime, Torod Mirković iznosi podatke da su SAD 1989. godine raspolagale sa ukupno 14637 bojnih

glava (kopno, podmornice i avijacija), dok je s druge strane SSSR imao 11694 nuklearne bojeve glave (Mirković, 2007).

Brojni priznati teoretičari međunarodnih odnosa iskazali su svoj afirmativan stav prema nuklearnom odvraćanju. Navešćemo samo neke primere. Kenet Volc (Kenet Waltz), rodonačelnik neorealizma, koji je uveo pojam „bipolarizam“ bio je stava da je nuklearno naoružavanje sredstvo za sprečavanje rata (Waltz, 1997). Uticajni američki strateg Bernard Brodi (Bernard Brodie) napisao je 1978. godine: „Od upotrebe atomske bombe od strane SAD rat se promenio. Glavni cilj oružanih snaga je bio pobjeda u ratu. Nakon upotrebe atomske bombe, glavni cilj je postao sprečavanje rata“ (Peščanik, 17.02.2021). Doajen među istoričarima i geopolitičarima Lorens Fridman (Lawrence Freedman), u svom delu „*Evolucija nuklearne strategije*“ (The Evolution of Nuclear Strategy), iz 1989. godine, zapisao je: „Car Odvraćanja je možda go, ali i dalje je car. Uprkos svojoj golotinji, ovaj car nastavlja da se šepuri i, dok ugrožava ceo svet, ukazuje mu se poštovanje koje ničim ne zaslužuje. Nuklearno odvraćanje – koje je postala potencijalno smrtonosna ideologija – i dalje je uticajno iako se njegov ugled srozava“. (Peščanik, 17.02.2021). Medjutim, pojedini analitičari su imali drugačiji stav prema nuklearnom odvraćanju. Vrlo ugledni američki psiholog profesor emeritus Dejvid Beriš (David P. Barash) stoji na stanovištu da je priča o nuklearnom odvraćanju *zabluda*. U svom članku „*Mit o nuklearnom odvraćanju*“ iz 2021. godine, Beriš to potvrđuje na nekoliko primera: SAD i Rusija nikada nisu ratovali, i SAD i Rusija su povelili brojne međunarodne ratove tokom Hladnog rata (Peščanik, 17.02.2021).

Uvažavajući prethodno navedeno, činjenica je da je u međunarodnim odnosima nastavljena trka u naoružavanju, ali su se u posedovanju nuklearnog oružja, osim SAD i SSSR (sada Rusije) pojavile i druge zemlje, kao što su Ujedinjeno Kraljevstvo, Kina, Francuska, Indija, Pakistan, Severna Koreja i Izrael (Proroković, 2018). U prilog tvrdnji o nuklearnom odvraćanju idu i stavovi o snazi tog oružja kojim danas raspolaže Rusija, do tvrdnji da bi zapadne sile ušle u otvoreni sukob s Rusijom, posebno posle njene agresije na Ukrajinu, ali se upravo „plaše“ snage ruskog nuklearnog naoružanja. Drugi model stvaranja vojne moći, kao oblika odvraćanja, nastao nakon Drugog svetskog rata, jeste *stvaranje vojnih saveza*. Najjači vojni savez stvoren u istoriji jeste NATO, formiran aprila meseca 1949. godine, od strane dva američke (SAD i Kanada) i 10 evropskih država (Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska, Italija, Portugalija, Belgija, Holandija, Luksemburg, Danska, Norveška i Island). Pan-dan NATO, ali 1955. godine, formiran je *Varšavski ugovor (VU)* predvođen od strane SSSR-a, a čijem sastavu su bile i: Poljska, Čehoslovačka, Istočna Nemačka, Mađarska, Rumunija, Bugarska i Albanija (Forca, 2021).

U zvaničnim aktima o nastajanju i NATO i VU, stoji da se formiraju kao odbrambeni savezi u skladu s članom 51 Povelje UN. Medjutim, kad je NATO u pitanju, njegov prvi generalni sekretar Lord Ismaj ističe ciljeve formiranja Alijanse: 1) Nemačku pod kontrolu, 2) Ruse van Evrope i 3) Ameriku u Evropu (Forca, 2023). S druge strane, smatra se da je SSSR (Staljin) prvobitno zanemarivao formiranje NATO, smatrajući da ima jak uticaj u socijalističkim držaama Evrope. Medjutim, kada je Zapadna Nemačka (1955) primljena u NATO, a SAD pošeo da raspoređuje raketne sisteme u Turskoj, došlo je i do formiranja Varšavskog ugovora (Vukadinović, 1969).

Hladni rat je završen porazom tzv. istočnog bloka i snažnim dezintegracijama, kao što su: raspuštanje VU i raspad SSSR-a. Ali, opstao je NATO. Logično, postavljalo se pitanje – Zašto opstaje NATO, ako je raspušten VU? Opstanak NATO nakon Hladnog rata može se posmatrati s de iure i de facto aspekta. Oba ta aspekta zasluga su moćnih SAD.

De iure aspekt opstanka NATO nalazi se u činjenici da je SB UN, svojom Rezolucijom 787, praktično, prihvatio NATO kao „regionalni sporazum“ koji može da se angažuje za potrebe uspostavljanja mira i bezbednosti u svetu, jer UN nemaju svoje vojne efektivne. Naime, u Povelji UN, Glava VIII-Regionalni sporazumi, članovi 52 i 53 je regulisano da SB može za potrebe uspostavljanja mira i bezbednosti u svetu da angažuje regionalne sporazume (Vidi: Povelja UN, 1945). Međutim, *de facto*, NATO je opstao kao poluga moći SAD u njihovom nastojanju da uspostave unipolarni svetski poredak, sa sopstvenom hegemonijom, a nakon Hladnog rata (Forca i sar., 2023a).

U skladu s navedenim, Amerika je nakon Hladnog rata postepeno razvijala inicijative za širenje NATO na istok, ka granicama Rusije, iako su poznati fakti da su zapadni lideri uveravali tadašnjeg sovjetskog predsednika Mihaila Gorbačova da se prijemom ujedinjene Nemačke (1990) u NATO, Alijansa „ni za centimera“ neće širiti na istok (Forca i sar., 2023b). To „obećanje“ zapadnih lidera narušeno je 1999. godine, prijemom Poljske, Češke i Mađarske u NATO, a „ni za centimetar“ pretvorilo se u hiljade kilometara, jer je Alijansa u odnosu na kraj Hladnog rata udvostručena po broju država članica. Od od 16 članica 1990, NATO je u 2024 godini narastao na 32 države članice. U takvoj situaciji, a plašeći se za sopstvenu bezbednost, najveći broj država Evrope postupa po modelu „uskakanja u vagon jačeg“ (bandwagoning), kako to kaže pomenuti Kenet Volc (Waltz, 1979). Tako, sve države iz okruženja Srbije, izuzev Bosne i Hercegovine, postale su članice Alijanse.

Neutralnost

Kada se govori o neutralnosti potrebno je razlikovati nekoliko pojmova, kao što su: stalna neutralnost, neutralizam i nesvrstanost. O tim pojmovima, Igor Novaković piše: „Iako je moguće pronaći slučajeve entiteta koji su pokušavali da budu neutralni još u antičko doba, stalna neutralnost jedne države u pravom smislu te reči priznata je po prvi put na Bečkom kongresu 1815. godine, kada su sile pobednice nad Napoleonom priznale ovaj status Švajcarskoj. Status Švajcarske bio je ključni uzor za pokušaj kodifikacije prava i dužnosti država koje su proglašavale neutralnost tokom oružanih konflikata, ali takođe i za prava i obaveze država koje su proglašavale status stalne neutralnosti tokom 19. i 20. veka“ (Novaković, 2019).

Posebni oblici neutralnosti, kad su evropske države u pitanju, vezuju se za Austriju, Finsku i Švedsku. Austrija ima tzv. nametnutu neutralnost, do koje je došlo sporazumom velikih sila iz 1955. godine. S druge strane, Finska neutralnost utvrđena je u sporazumu sa SSSR-om (Forca, 2016). Švedska neutralnost se imenuje kao „prećutna“, jer je ta zemlja formalno nikada nije unela u svoja dokumenta, a isticala je u praksi, do 2024. godine, kada je postala članica NATO. Druge vojnoneutralne države Evrope, vojnu neutralnost su proklamovale samoinicijativno, bez obzira na stav drugih država i UN.

Međutim, svi oblici neutralnosti, danas, svedeni su na vojnu neutralnost, jer stalna neutralnost u svom izvornom obliku (model Švajcarske) više ne postoji. Naime, i

Švajcarska je postala članica UN, dakle postupa po odlukama SB UN, učestvuje u mirovnim operacijama i članica je NATO programa Partnerstvo za mir. U savremenim uslovima, ključne odredbe za definisanje pojma vojna neutralnost jesu: (1) vojna neutralnost u savremenim međunarodnim odnosima jeste transformacija stalne neutralnosti, nastala u istorijskom kontekstu prevrednovanja odnosa prema ratu u poimanje nove paradigme izazova, rizika i pretnji bezbednosti, (2) vojna neutralnost je zvanično proklamovana i praktičnim postupanjem države potvrđena odluka o nepripadanju nijednom vojnom savezu, prvenstveno u sferi odbrane, (3) vojna neutralnost je neposredan izraz miroljubive politike države i njenog suzdržavanja od učešća u ratu između drugih država, izuzev u ratu koji toj državi bude nametnut, (4) vojna neutralnost ima uporište u Povelji UN (član 51.), odnosno na priznatom pravu svake države na samoodbranu, kao i Završnom dokumentu iz Helsinkija (1975), gde se ta neutralnost eksplicitno utvrđuje (priznaje) i (5) vojna neutralnost može biti predmet međunarodnog priznavanja ili nametanja statusa nekoj državi, ili “prećutno” priznat status, bez formalno utvrđenih dokumenata“ (Forca, 2016). Vojno neutralne države u Evropi nakon Hladnog rata bile su: Švajcarska, Austrija, Irska, Finska, Švedska, Malta, Kipar, Ukrajina, Moldavija. Od 2007. godine Srbija je proklamovala vojnu neutralnost. Međutim, nakon agresije Rusije na Ukrajinu, 2022, većina zemalja napušta vojnu neutralnost i strateški se opredeljuje za članstvo u NATO, što su Finska (2023) i Švedska (2024) već ostvarile.

Rezultati empirijskog istraživanja

Kako je navedeno, empirijsko istraživanje se odnosi na traganje za mogućim modelima strategijskog odvrtačanja Srbije.

Vojna neutralnost Srbije

Srbija je vojnu neutralnost proklamovala u vrlo složenim uslovima uspostavljanja sopstvene pozicije u međunarodnim odnosima, nakon agresije NATO na SRJ (1999), društvenih promena 2000 („5. oktobar“), neuspelih pokušaja rešavanja pitanja KiM, kao i razdruživanja sa Crnom Gorom, 2006. godine. Tako, Narodna skupština je 26. decembra 2007. godine usvojila *Rezoluciju o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije*, gde je u tački 6. proklamovana vojna neutralnost. Bilo je to iznudjeno rešenje konkretnog istojskog trenutka, a racionalno i privremeno u smislu posmatranja okruženja (Forca, 2022b)

Odnos međunarodnih faktora prema proklamovanoj vojnojneutralnosti Srbije bio je pozitivan, kao na primeru Rusije i Kine, ili neutralna, kad su u pitanju zapadne zemlje. S druge strane, domaća javnost je bila podeljena po tom pitanju, odnosno vagani su stavovi za i protiv vojne neutralnosti. Protivnici opredeljenja za vojnu neutralnost Srbije, kao jedan od argumenata isticali su da ta neutralnst nije utvrđena ni u Ustavu niti u jednom zvaničnom aktu Srbije. I pored brojnih izbornih ciklusa u Srbiji nakon proklamovanja vojne neutralnosti, nijedna vlada se nije odrekla takvog opredeljenja u spoljnoj politici. Ali, u formalnom smislu posmatrano, uvođenje vojne neutralnosti Srbije u zvanična dokumenta počinje 2015 (Strategijski pregled odbrane, 2015), a nastavlja se 2018 (Zakon o izmenama i dopunama Zakona o odbrani, 2018) i 2019 (Strategija nacionalne bezbednosti, 2019 i Strategija odbrane, 2019).

U strateškim dokumentima vojna neutralnost Srbije utvrđna je kao „odbrambeni interes“. Tako, u Strategiji odbrane je zapisano: „Vojna neutralnost jeste odbrambeni interes Republike Srbije koji je proizašao iz njenih nacionalnih vrednosti i interesa i međunarodnog položaja. Vojnom neutralnošću Republika Srbija iskazuje svoje opredeljenje da ne pristupa vojno-političkim savezima, što ne isključuje saradnju u oblasti odbrane. Time se stvaraju uslovi za jačanje sposobnosti i kapaciteta sistema odbrane i unapređenje ukupne bezbednosti Republike Srbije i njenih građana” (Strategija odbrane, 2019). Kao odbrambeni interes Srbije, prema Strategiji odbrane, vojna neutralnost se ostvaruje realizacijom sledećih ciljeva: nepristupave vojno-političkim savezima; integralno angažovanje subjekata sistema odbrane i odbrambenih potencijala i stvaranjem uslova za odbranu psloncem na sopstvene snage i potencijale (Strategija odbrane, 2019).

Vojna moć Srbije

Reforme Vojske Srbije nakon 2006. godine odvijaju se u dve prepoznatljive faze: 1) utvrđivanje organizacije i formacije i prelazak na profesionalnu vojsku – 2006-2011 i 2) modernizacija, opremanje, podizanje standarda i vraćanje oabveze služenja vojnog roka – 2012-2024. Uprvoj fazi, Srbija je stabilizovala organizaciju i formaciju Vojske po ugledu na zapadne zelje i uvela potpuno profesionalnu vojsku od 2011 (Forca, 2015). U drugoj fazi, Srbija je uložila značajne napore na modernizaciji, opremanju Vojske savremenim borbenim sistemima i opremom, podizanju standarda i Vojske i njenih pripadnika, a u toku je inicijativa da se vrati obaveza služenja vojnog roka ukinuta Odlukom Narodne skupštine iz 2010. godine. (Odluka Narodne skupštine o obustavi obaveze služenja vojnog roka, 2010). Može se reći da je Vojska, posebno u drugoj fazi, izrasla u jednu od najmoćnijih oruažanih snaga u regionu. Prema podacima koje objavljuje *Global Firepower*, u 2024. godini, od 145 analiziranih država Vojska Srbije se nalazi na 56.mestu u svetu, a na prvom u regionu (**Tabela 1**).

Tabela 1. Rang vojne moći zemalja regiona

DRŽAVA	INDEKS VOJNE MOĆI	RANG OD 145 ZEMALJA SVETA	RANG U REGIONU
SRBIJA	0,9038	56	1
Hrvatska	1,1333	66	2
Albanija	1,8188	90	3
Slovenija	1,8286	91	4
Severna Makedonija	2,1717	110	5
Bosna i Hercegovina	2,3996	116	6
Crna Gora	2,9109	129	7
Kosovo ²	3,4115	135	8

Izvor: Global Firepower, 2024

Činjenica je da se Vojska Srbije poslednjih godina oprema najsavremenijim naoružanjima opremom, kao i da se značajno povećao budzet odbrane. I po pitanju izdvajanja za Vojsku Srbija je visoko rangirana u regionu (**Tabela 2**).

² U prikazu vojne moći od strane *Global Firepower*, Kosovo se rangira sa ostalim državama, i samo iz tog razloga je prikazano i u ovom radu. Prema autoru rada: Kosovo i Metohija je deo Republike Srbije.

Табела 2. Vojni budžeti zemalja okruženja u 2024. godini

	DRŽAVA	Vojni budžet (mlrd \$)	BDP (mlrd \$)	% BDP za VB
1.	Rumunija	20,523	382,93	5,36
2.	Grčka	6,64	256,27	2,6
3.	Mađarska	5,56	222,2	2,5
4.	Bugarska	2,33	110,33	2,12
5.	SRBIJA	1,472	81,69	2,78
6.	Hrvatska	1,148	86,3	1,89
7.	Slovenija	1,105	73,86	1,5
8.	Albanija	0,504	25,29	2
9.	Severna Makedonija	0,294	17,43	1,69
10.	Bosna i Hercegovina	0,217	26,9	0,81
11.	Crna Gora	0,081	7,6	1,06

Izvor: <https://www.balkansec.net/post/ozbiljan-rast-vojnih-bud%C5%BEeta-u-regionu-u-2024-godini>, 27.09.2024.

Diskusija rezultata istraživanja

Svetske sile SAD i SSSR su posle Drugog svetskog rata uvele dva osnovna oblika stratejskog odvrćanja kroz vojnu moć: 1) nuklearno odvrćanje i 2) stvaranje vojnih saveza, kao strateški balans. Tako, do rata između tih sila nije došlo. Ali, buktali su i danas se događaju ratovi među državama u kojima učestvuju navedene sile (sada Rusija, umesto SSSR). SSSR i saveznici nisu izdržali trku u naoružavanju i poraženi su „bez ispaljenog metka“: raspušten je VU i raspao se SSSR. SAD su sačuvale NATO, ali su pogrešno procenile raspad biplarnog poretka kao mogućnost da uspostave unipolarni poredak, sa sopstvenom hegemonijom.

Najveći broj malih i nerazvijenih zemalja, kao i država članica bivšeg VU po modelu „uaskakanja u vagon jačeg“, opredelio se za članstvo u NATO. Manji broj malih zemalja pokušao je da ostane neutralan. Međutim, stalna neutralnost u svetu više ne postoji, tako da je u stvarnosti opredeljenije za vojnu neutralnost. Vojna neutralnost, primarno, podrazumeva nepripadanje vojnim savezima.

Raspad bivše SFRJ deo je šireg procesa u međunarodnim odnosima, prepoznatljivom po kraju bipolarizma i pokušaju stvaranja unipolarnog međunarodnog poretka od strane SAD. Većina država bivše SFRJ postupila je po navedenom modelu uskakanja u vagon jačeg i opredelila se za članstvo u NATO. Međutim, zbog uloge NATO u razbijanju SFRJ, posebno zbog agresije na SRJ 1999, Srbija je proklamovala vojnu neutralnost.

Proklamovana vojna neutralnost, 2007, bio je iznuden, racionalan i mudar potez vlasti Srbije. Naime, suprotno od vojne neutralnosti, Srbija je imala mogućnost da postane članica NATO ili ODKB. ODKB, koji vodi Rusija, je daleko fizičko-geografski posmatrano, te je to bio nerentabilan pristup. S druge strane, članstvo u NATO, praktično, bilo bi ravno opravdanju agresije koju je Alijanska izvela na SRJ. Ovo pogotovo, što zapadne zemlje na čelu sa SAD nastoje da „otpmu“ Kosovo od Srbije i stvore nezavisnu državu.

Iako postoje različiti stavovi političke javnosti u Srbiji o članstvu u NATO, istraživanja pokazuju da je ogromna većina stanovništva protiv toga (**Tabela 3**).

Табела 3. Odnos javnog mnjenja u Srbiji prema članstvu u NATO

DATUM	NE	DA	Ne znam
Mart 2023	77%	10,6%	
Mart 2022	82%	10%	
Mart 2020	77%	11%	12%
Mart 2019	79%	10%	11%
Mart 2018	84%	11%	15%
Mart 2017	82%	12%	6%

Izvor: Forca, 2022b (dorađeno za potrebe ovog rada)

Vojna neutralnost Srbije je racionalan potez, jer nezavisno Kosovo ne priznaju Kina i Rusija, kao članice SB UN, čime štite nacionalne interese naše zemlje. Takođe, Srbija je sklopila strateško partnerstvo sa Kinom i Rusijom, i ulazak u NATO ta strateška partnerstva bi doveo u pitanje.

Vojna neutralnost Srbije, dugoročno posmatrano, nije u suprotnosti sa nacionalnim interesom – „evropske integracije i članstvo u EU“ (Strategija nacionalne bezbednosti, 2019), jer u Uniji postoje države članice koje su vojno neutralne, s jedne i EU se sve više zalaže za samostalnu odbranu, bez oslonca na druge sile, s druge strane (Forca, 2024).

Nedvosmisleno je da je Srbija izrasla u najjaču vojnu silu na Zapadnom Balkanu, blizu moći Madjarske (Global Firepower, 2024), pretekla Bugarsku (isto), a slabija je samo od Rumunije (isto). Medjutim, sve zemlje oko Srbije, pa i navedene, izuzev BiH, jesu članice NATO. Tako, pojedinačno poredjenje vojne moći Srbije sa drugim državama okruženja delom gubi smisao. Ovo je i u skladu sa matematičkim modelima odvracanja putem vojne moći koje je izveo Robert Pejp 1996. Godine (vidi: Krishner, 1996). Naime, Pejp je utvrdio formulu:

$$R = B p (B) - C p (C)$$

gde je,

R = vrednost otpora; B = potencijalna korist otpora; p(B) = verovatnoća postizanja koristi stalnim otporom; C = potencijalni troškovi otpora; p(C) = verovatnoća da će pretrpeti troškove. Tako, „Kredibilitet prisilnih pretnji je od ključne važnosti, jer efikasnost pretnje ne zavisi samo od toga da li se agresor čini sposobnim da je izvrši, već i od toga da li ima volju da to i učini. S tim u vezi, nije važno da li će prisiljalac zaista izvršiti svoju pretnju, već je pitanje šta meta veruje da će on učiniti“ (Krishner, 1996).

Postavlja se logično pitanje – Zašto Srbija jača svoju Vojsku (ili – zašto se Srbija naoružava)?

Nekoliko je opštih i konkretnih, logičnih i razumnih odgovora na postavljeno pitanje, od kojih ćemo izdvojiti dva. Prvo, rat je bio i ostao najveća pretnja bezbednosti i istorijska zakonitost, a najnoviji sukobi u svetu (Ukrajina i Rusija, Bliski Istok i drugi) to nedvosmisleno pokazuju. Sukobi u Rusiji i Ukrajini i na Bliskom Istoku prete da izazovu Treći svetski rat. Nema države koja se sprema za rat, a da ne jača svoju oružanu silu. Drugi i konkretniji pristup obrazloženju jačanja Vojske Srbije nalazimo u teorijskim radovima Stivena Volta (Stephen Walt), koji kao pristalica odbrambenog neorealizma

zaključuje: „Male države ne mogu da teže ravnoteži snaga, to je privilegija najmoćnijih. Tako, male države treba da primenju model ravnoteže pretnji“ (Walt, 1997). Činjenica da se neka država naoružava ne mora, a priori, da znači i pretnju, dok to ne iskaže kao nedvosmisleno nameru. Na primer, to što se naoružava Nigerija ili Nikaragva, sigurno nije pretnja po bezbednost Srbije. Ali, ogromna i jedna od najvećih pretnji bezbednosti Srbije jeste naoružavanje bezbednosnih snaga Kosova, koje od 2018. godine postepeno prerastaju u Vojsku Kosova, s namerom da to postignu do 2028. Otežavajuća činjenica u procesu stvaranja tzv. Vojske Kosova jeste ta što to svesrdno pomažu zapadne sile, pre svih SAD, Velika Britanija, Turska i neke druge. Pri tome, potpuno se zanemaruju odredbe Rezolucije SB UN br. 1244, po kojima na Kosovu ne mogu da psotoje nikakve oružane snage osim KFOR-a. (Rezolucija SB UN, br.1244, 1999).

Istraživanje i diskusija rezultata tog istraživanja ukazuju na premise za zaključivanje: 1) Osnovni oblik strategijskog odvracanja Srbije treba da bude vojna neutralnost; 2) Jačanje vojne moći Srbije je dopusni oblik strategijskog odvracanja, što Srbija mora jasno i nedvosmisleno pokazati i svetskim silama i 3) Nije racionalno niti politički i u svakom drugom pogledu korektno, da Srbija postane članica NATO.

Zaključak

Medjunarodni odnosi su promeljiva kategorija u kojoj nema krajnjih rešenja. U konkretnim istorijskim trenucima u medjunaordnim odnosima uspostavlja se za određeno vreme relativno stabilan medjunarodni poredak, koji opredulje odnos medju svetskim silama, a koji se, stoga razloga, imenuje kao unipolarni, bipolarni i multipolarni. Prelazak iz jednog u drugi oblik medjunarodnog poretka, po pravilu, prate veliki lomovi u medjunarodnim odnosima.

Savemeni medjunarodni odnosi u uslovima globalizacije jesu spojeni sudovi. Tako, raspad bivše SFR Jugoslavije, u čijem je sastavu bila Srbija, odigrao se kao deo završetka Hladnog rata (bipolarnog poretka), u poslednjoj deceniji prošlog veka. Drastičan aspekt raspada SFRJ jeste agresija NATO na SRJ 1999. godine, izvedena mimo mandata SB UN i protivno članju 5 Vašingtonskog ugovora o formiranju Alajisne. Sticajem okolnosti, Srbija je posle skoro jednog veka, ponovo postala samostalna i nezavisna, ali nedovršena država. Srbija je nedovršena država jer ne funkcioniše na celoj Ustavom utvrđenoj teritoriji, odnosno na njenom delu – Kosovo i Metohija, uveden je protektorat UN, a privremeni organi vlasti iz Prištine proklamovali su nezavsino Kosovo.

Srbija, bilo kao samostalna ili u sastavu drugih državnih entiteta, jeste zemlja čiju noviju istoriju, uglavnom, obeležavaju ratovi. Stoga, izbor strategijskog odvracanja jeste nasušna potreba preživljavanja u teškom i složenom bezbednosnom okruženju.

U radu su navedeni i opisani modeli mogućeg izbora strategijskog odvracanja Srbije. Primarni model odvracanja treba da ostane vojna neutralnost, odnosno ne uključivanje Srbije u psotojeće vojne saveze. Naravno, ako do rata većih razmera dodje, situacija će diktirati skalpanje savezništava, što je poznato u istoriji. Stoga, a i zbog neposrednih pretnji koje dolaze iz neposrednog okruženja, kao dopunski model strategijskog odvracanja Srbije treba da ostane jačanje Vojske Srbije.

Rad je, u potrebnom obimu dao obrazloženja modela strategijskog odvracanja Srbije. Svakako, to nije dovoljno i u vremenu budućem, trebaće mnogo političke mudrosti i

snage za sveobuhvatnu analizu i izbor modela strategijskog odvrćanja, jer u međunarodnim odnosima nema krajnjih rešenja.

Literatura

1. Aron, R., (2001). *Mir i rat medju nacijama*, (prevela s francuskog Ivanka Pavlović), Beopolis, Novi Sad.
2. Balkanska bezbednosna mreža (2024). *Ozbiljan rast vojnih budzeta u regionu u 2024*, <https://www.balkansec.net/post/ozbiljan-rast-vojnih-bud%C5%BEeta-u-regionu-u-2024-godini>.
3. De Montbrial T., Klein J. (2000). *Dictionnaire de strategie*, Presses Universitaires de France.
4. Filippidou, A. ed. (2020). *Deterrence: Concepts and Approaches for Current and Emerging Threats*, Advanced Sciences and Technologies for Security Applications, Springer.
5. Forca, B. (2015). *Kakva nam vojska treba?* Vojno delo, Vol,67, br. 5/2015, str. 231.250.
6. Forca, B. (2016). *Vojna neutralnost Srbije izmedju deklarativnog opredeljenja i postupanja u praksi*, Zbornik radova sa naučnog skupa „Uticaj vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi“ (uredio:Srdjan Korać), Institut za medjunaordnu politiku i privredu i Hanns Seidel Stiftung – Kancelarija za Srbiju i Crnu Goru, Beograd, str. 118-148.
7. Forca, B. (2021). *Sistemi bezbednosti*, Fakultet za poslovne studije i pravo, Beograd.
8. Forca, B. (2022a). *Vojna neutralnost Republike Srbije kao racionalno i prelazno rešenje*, Srpska politička misao-posebno izdanje, DOI <https://doi.org/10.22182/spm.specijal2022.6>; str. 147-187.
9. Forca, B. (2022b). *Smisao i ciljevi širenja NATO na istok*, Bezbednosni forum, Beograd, Godina VII, br. 2/2022, str. 7-34.
10. Forca, B. (2023a). *Nacionalna bezbednost i odbrana*, Fakultet za poslovne studije i pravo, Beograd.
11. Forca, B., Krstić, S., Stanković, V. (2023b). *Zajednička spoljna i bezbednosna politika Evropske unije i Srbija*, Fakultet za poslovne studije i pravo, Beograd.
12. Forca, B. (2024). *Evropski bezbednosni čvor*, Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa „Evropa na raskrsnici“, str. 53-89, Fakultet za poslovne studije i pravo, Beograd.
13. Global Firepower, (2024). *20034 Military Strennght Ranging*, <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>.
14. Kirshner, J. (1996). *Currency and Coercion*, Princeton, N.J.: Princeton University Press.
15. Kofman, M., Fink, A., Edmonds, J. (2020). *Russian Strategy for Escalation Management: Evolution of Key Concepts*, CNA's Strategy, Policy, Plans, and Programs Division (SP3), April 2020.

16. Kopanja, M., Ajzenhamer, V. (2022). *Odvraćanje u raljama bezbednosne dileme; Zbornik radova "Neutralnost i strateško odvrćanje"*, str. 15-34., Medija centar "Obrana", Beograd.
17. Mirković, T. (2007). *Naoružavanje i razvoj*, Evropski centar za mir i razvoj (ECPD) Univerziteta za mir Ujedinjenih Nacija, Beograd.
18. Mearheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. W.W. Norton & Company.
19. Morgan, P. M. (2003). *Deterrence Now*. Cambridge University Press.
20. Naj, Dž. (2006). *Kako razumeti svetske sukobe*, Stubovi kulture, Beograd
21. Novaković, I. (2019). *Stalna neutralnost u Evropi u posthladnoratovskom periodu*, Studija, Institut za evropske studije, Beograd.
22. *Odluka Narodne skupštine o obustavi obaveze služenja vojnog roka*, „Službeni glasnik RS“, br. 95/2010.
23. Peščanik (17.02.2021). *Mit o nuklearnom oružju*; <https://pescanik.net/mit-o-nuklearnom-odvracanju/>.
24. *Povelja Ujedinjenih nacija* (1945). https://ius.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2020/10/povelja_un.pdf.
25. Proroković, D. (2018). *Era multipolarnosti*, Službeni glasnik, Beograd.
26. Romer J.-C., Widemann T. (2013). *La dissuasion avant et pendant le nucléaire. 2000 ans d'histoire*. Les Champs de Mars, 25 (hiver), 13-31.
27. *Strategijski pregled odbrane* (2015). Ministarstvo odbrane; <https://www.mod.gov.rs/cir/8159/usvojen-strategijski-pregled-odbrane-8159>.
28. *Strategija odbrane Republike Srbije*, „Službeni glasnik RS“, br. 94/2019.
29. *Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije*, „Službeni glasnik RS“, br. 94/2019.
30. Vlada Srbije (2010). Rezolucija Saveta bezbednosti br. 1244; <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/19944>.
31. Vuakdinović, R. (1969). *Varšavski ugovor u sistemu istočnoevropske vojnopoličke integracije*, Politička misao, Zagreb.
32. *Zakon o izmenama i dopunama Zakona o odbrani*, „Službeni glasnik RS“, br. 36/2018.
33. Walt, S. M. (1997). *Revolution and War: Cornell Studies in Security Affairs*. Cornell University Press.
34. Waltz, K.N. (1979). *Theory of International Politics*, Reading, Mass: Addison-Wesley.
35. Waltz, K. N. (1997). *Thoughts about Virtual Nuclear Arsenals*, Washington Quarterly, vol. 20, no. 3, Summer 1997, pp. 153–161.

CHOICE OF A STRATEGIC DETERRENCE MODEL OF REPUBLIC OF SERBIA

*Božidar Forca*¹

Abstract

Strategic deterrence implies the ways in which the state (coalition) avoids war, that is, tries to deter a potential opponent from aggressive intentions. The aim of this research is to analyze the model of strategic deterrence that the Republic of Serbia is opting for. The research has a theoretical and empirical character. Scientific methods were primarily used in the research: comparative; case study and content analysis..

In general, the results of the research are: 1) The basic models of strategic deterrence, from a historical point of view, are the strengthening of military power and neutrality; 2) the basic ways of strengthening military power are expressed through one's own power, including nuclear weapons and the creation of military alliances, when it comes to world powers and bandwagoning, when it comes to small and underdeveloped states; 3) the former permanent neutrality, in modern conditions, has been transformed into military neutrality and 4) the Republic of Serbia has been applying military neutrality and strengthening military power since gaining independence in 2006, with the official position that it will not join military alliances, especially not in NATO.

The conclusion of the work can be as follows: The basic model of strategic deterrence of the Republic of Serbia should be military neutrality, and the strengthening of its military power should be harmonized with the balance of threats.

Key words: *Strategic deterrence, military power, military neutrality.*

¹ Božidar Forca, Ph.D., Full Professor, UNION-Nikola Tesla University, Belgrade, Faculty of Business Studies and Law, Jurija Gagarina 149a, 11000 Belgrade, Republic of Serbia, Phone: +381 60 618 38 27, E-mail: forcabožidar@gmail.com.